
Ochrana lesa před listožravým hmyzem prostřednictvím hnízdní podpory dutinových pěvců v ochranných pásmech vodních nádrží na Vysočině

Výsledky kontrol v období 2024/2025

---

zpracoval: Ing. Ivo Hertl & Mgr. Libor Opluštil

únor 2025

Úvod

Současná výsadba listnatých dřevin na plochách, kde po desítky let tyto druhy nebyly přítomny, může dočasně představovat zvýšená rizika kalamitního výskytu obalečů, píďalek a dalších druhů listožravého hmyzu.

Cílem tohoto projektu je ověření metod využití biologické ochrany prostřednictvím hnízdní podpory hmyzožravého ptactva pro rychlejší řešení, snížení škod i nákladů potřebných na ochranu porostů. Vybrány jsou plochy v ochranných pásmech vodních nádrží.

Budky pro pěvce jsou umísťovány na tzv. „harvestorová“ torza či ponechané zlomy a další mrtvé dřevo – nejčastěji ve formě vysokých pařezů či tzv. „odrazníků“. V případě jejich absence potom na prvky oplocení nově zakládáných porostů. Instalace budek na tyto nosné prvky nevyžaduje využití žebříků.

Zájmové území

Plochy pro umístění budek byly zvoleny v ochranných pásmech vodních nádrží Landštejn (LS Český Rudolec), Nová Říše (LS Telč) a ve zdrojové oblasti tzv. Heraltického vodovodu (LS Telč). Počátkem roku 2024 bylo instalováno celkem 570 kusů budek. Zbýlých 30 kusů bylo vyhrazeno pro dodatečnou instalaci současně s prvním čištěním budek na přelomu 2024/25. Tou dobou bylo 10 kusů umístěno v jižní části ochranného pásma v. n. Nová Říše. Zbýlých 20 ks bylo ponecháno pro náhrady za odcizené či poškozené kusy v nejbližších letech.

V okolí v. n. Landštejn jsou budky instalovány ostrůvkovitě, na čerstvě vytěžených plochách. V okolí se stále nachází vhodné hnízdní příležitosti. Vzhledem k absenci ponechaných torz jsou umísťovány především na pařezy a sloupky oplocenek.

Aktuální stav rozmístění budek je uveden v průběžně aktualizovaném [mapovém přehledu](#).

Rozmístění budek

Budky jsou umísťovány pokud možno rovnoměrně napříč zájmovým územím se snahou dodržovat v maximální míře „spádovost“ k uvedeným vodním zdrojům. Charakteristiku umístění budek z hlediska nosného prvku uvádí následující tabulka.

	Landštejn	Nová Říše	Heraltice	celkem
pařezy a další místa pod 1,5 m	20 (40 %)	2 (4 %)	35 (8 %)	57 (10 %)
sloupky oplocenek	28 (56 %)	38 (76 %)	112 (24 %)	178 (31 %)
torza výšky nad 1,5 m	1 (2 %)	10 (20 %)	312 (66 %)	323 (57 %)
živé stromy – zlomy a pod.	1 (2 %)	-	11 (2 %)	12 (2 %)
celkem	50	50	470	570

Budky jsou rozmístěny v průměrné hustotě 1 kus / 1 ha, což by v případě vysoce neúživných stanovišť v prostředí holin a čerstvě založených porostů, mělo představovat dostatečnou základní nabídku hnízdních příležitostí, především pro sýkory (koňadru, modřinku, babku, uhelníčka, parukářku a lužní), či brhlíka lesního. V budkách může dojít k rozmnožování dalších skupin živočichů včetně blanokřídlého hmyzu, který je také důležitým predátorem listožravého hmyzu.

Čištění budek a kontrola jejich obsazenosti v sezóně 2024

Důležitou podmínkou úspěšné hnízdní podpory pěvců je každoroční čištění budek, zajišťující jejím obyvatelům vhodné podmínky pro rozmnožování. Zatímco ve stromových dutinách dochází k přirozenému rozpadu pohnízních zbytků vlivem vyšší vlhkosti a dalších jevů, v prostředí budek dochází ke hromadění hnízd včetně hnízdních parazitů, což snižuje atraktivitu budek pro jejich opakované obsazení.

Kontrolováno je též upevnění budek a jejich celkový stav. V případě potřeby jsou budky přemísťovány – týká se například případů kdy bude odstraněno oplocení porostu či dojde k pádu podpory budky. V případě nálezů zničené budky nebo po jejím odcizení je na dané místo umístěna náhradní budka. V rámci první kontroly byly budky očíslovány a pořízena fotodokumentace všech obsazených budek. Evidenční číslo budky je zapsáno do vnitřního prostředí budky.

V rámci posezónního čištění je zjišťována míra obsazenosti budek, na základě stavby hnízd, použitých materiálů a případných zbytků hnízdění je možné odhadnout druhové zastoupení hnízdicích ptáků a jejich hnízdní úspěšnost.

Pro první sezónu (2024) jsme na základě zkušeností z obdobného prostředí očekávali obsazenost řádově 5 - 10 % s postupným zvyšováním počtu obsazených budek v následujících hnízdních sezónách. Očekávali jsme přednostní obsazování budek umístěných na okrajích stávajících porostů.

Ve zdrojové oblasti „Heraltického vodovodu“ se místy nachází rozlehlé plochy otevřené krajiny, která ptákům nenabízí vhodné potravní zdroje ani dostatečné úkrytové možnosti.

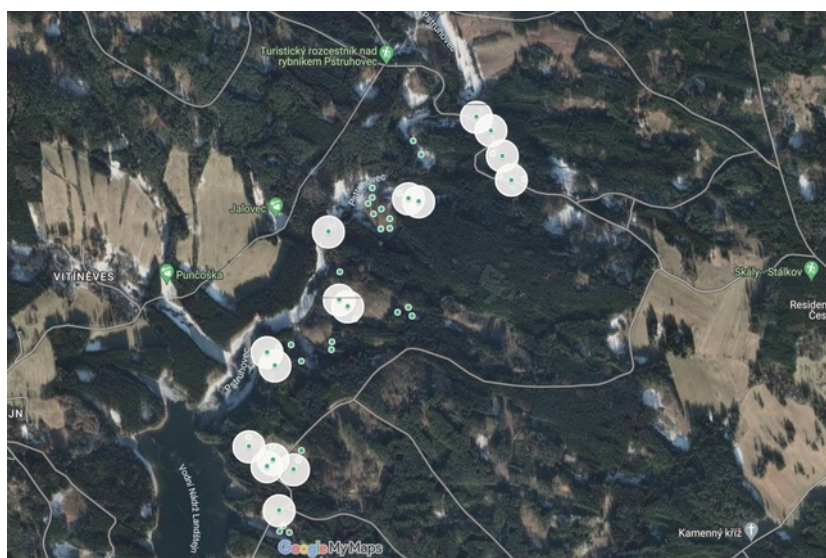
První sezóna přinesla překvapivé výsledky. Ptáky bylo obsazeno průměrně 28 % instalovaných budek, přičemž lokálně nižší byla obsazenost na rozsáhlých plochách bez přítomnosti vzrostlejší výsadby či přirozeného zmlazení:

• v. n. Landštejn (LS Český Rudolec)	17 z 50 ks	34 %
• v. n. Nová Říše (LS Telč)	25 z 50 ks	50 %
• Heraltický vodovod (LS Telč)	117 z 470 ks	25 %

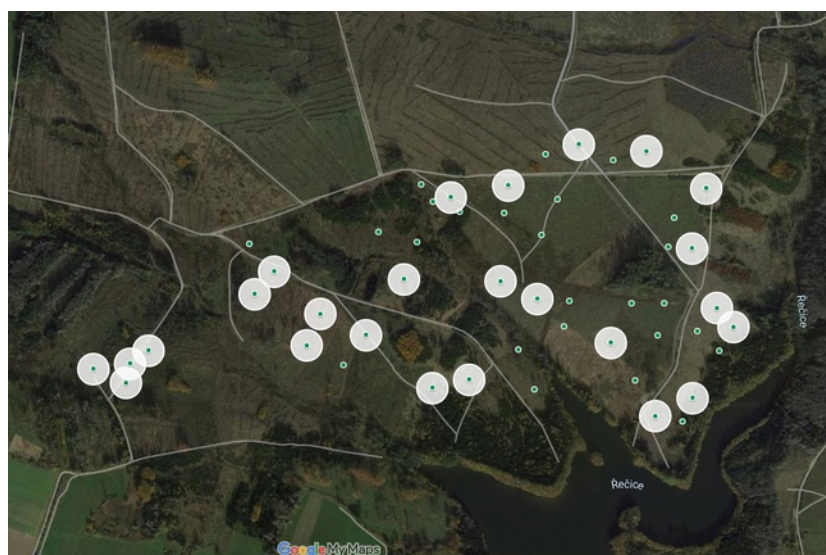
Za obsazenou je považována budka, v níž došlo k dostavění hnízda. V dalších budkách byla nalezena rozestavěná hnízda či pobytové stopy ptáků (budky ptáci využívají například k nocování).

Budky byly v prvním roce nejčastěji obsazeny sýkorami koňadrami, v menší míře potom sýkorami modřinkami. Ve 2 případech bylo prokázáno zahnízdění vzácných a silně ohrožených krutihlavů obecných.

Budky obsazené ptáky jsou v následujících mapách zvýrazněny.

Okolí vodní nádrže Landštejn

Okolí vodní nádrže Nová Říše

Kromě hnízdění ptáků byly budky ve velké míře využívány také k reprodukci blanokřídlého hmyzu – více druhů vos, vosíků, kutilek a sršní obecných. Ve 4 budkách bylo nalezeno hnízdo plšίκů lískových.

Celkem 6 budek bylo při jejich první kontrole nalezeno zničených nebo odcizených. Do stejných míst nebo na nejbližší vhodný nosník byly umístěny náhradní kusy.

Zdrojová oblast Heraltického vodovodu

Fotodokumentace

základ hnízda sýkor

při opuštění hnízda v průběhu jeho stavby v budce nacházíme nadýchanou vrstvu základního materiálu (obvykle mechu či kořínků)

dostavěné hnízdo sýkor

při opuštění hnízda po dokončení jeho stavby v budce nacházíme nadýchanou stavbu s jemnou výstelkou a hlubokou kotlinkou na povrchu

hnízdo sýkor po úspěšném vyhníždění

po úspěšném vyhníždění je hnízdo sešlapané, kotlinka mělká nebo zcela nepatrná a na hnízdě mohou být zbytky trusu či nevlétlých mláďat

predované hnízdo sýkor

při predaci hnízda v době inkubace je hnízdo načechrané se zbytky skořápek. V případě predace větších mláďat jsou na hnízdě zbytky per s toulci

hnízdo krutihlavů po úspěšném vyhníždění

na úspěšně vyvedeném hnízdu krutihlavů nalezneme charakteristický hrubý trus mladých ptáků

trus nocujících pěvců

v budkách ptáci často nocují – využívají při tom jak budky toho roku obsazené, tak dosud neobsazené. V tom případě trus nacházíme přímo na dně

hnízdo plšička

typické hnízdo plšička lískového se skládá ze stébel trav, mechu a listů

hnízdo vos

hnízda vos byla nalézána početně, na všech plochách

hnízdo sršně

sršně obecné dokáží ptačí budku zcela vyplnit. Čištění provádíme po zámrazu

opuštěná snůška sýkor koňader

opuštěná snůška krutihlavů obecných

hnízda kutilek

V okolí v. n. Nová Říše jsou již vyvinuté porosty nové výsadby. Společně s nedostatkem přirozených hnízdních příležitostí jsou proto budky obsazovány v nejvyšší míře.

Budka poškozená těžbou v sousedním porostu. Při čištění budek po hnízdní sezóně 2024 bylo zjištěno šest poškozených nebo odcizených budek.

Závěr

Počátkem roku 2024 bylo rozmístěno 570 budek pro pěvce do ochranného pásma vodních nádrží Landštejn a Nová Říše a zdrojové oblasti tzv. „Heraltického vodovodu“ na Třebíčsku. Instalací budek pro pěvce realizujeme preventivní biologickou ochranu nově zakládaných porostů před možným kalamitním výskytem listožravého hmyzu. V prostředí v poslední době využívaném k pěstování převážně smrkových monokultur totiž není plně vyvinuto společenstvo přirozených hmyzích predátorů například z řádu blanokřídlých. Budky představují dočasnou náhradu chybějících stromových dutin, ve kterých hnízdí hmyzožraví pěvci. Tito ptáci obsazují přednostně dutiny vytesané strakapoudy a množství hnízdních příležitostí limituje jejich početnost bez ohledu na početnost dostupné potravy. Budky představují navíc vhodné místo k rozmnožování také pro blanokřídlý hmyz, který se podílí na redukci množství „škůdců“. Prostor okolí vodních zdrojů bylo vybráno s ohledem na omezení používání ochranných chemických prostředků na tomto území.

Budky jsou instalovány na tzv. „harvestorová torza“ či „štumply“ – tedy plošně ponechaná torza stromů snižená na bezpečnou výšku 3-6 metrů. Dále jsou budky umístěny na vysoké pařezy či „odrazníky“ a v případě absence mrtvého dřeva přímo na sloupky oplocení nově zakládaných porostů. Vhodnost umístění budek do průměrné výšky zhruba 1,5 m byla již dříve úspěšně odzkoušena v podmínkách imisních holin v pohraničí. Naše práce tyto zkušenosti ověřuje v podmínkách post-kalamitní Vysočiny, kde jsou stále přítomny ostrůvky vysokého lesa. Průměrná hustota instalovaných budek je 1 ks na 1 ha porostu (holiny). Budky jsou instalovány též do okrajů okolních stávajících porostů, kde budou iniciovat a podporovat šíření ptáků směrem do cílových ploch v okolí.

Umístění budek bez nutnosti použití žebříku umožňuje jejich údržbu bez speciálního vybavení a celkově aplikaci tohoto přístupu v širší lesnické praxi. Podmínkou plné funkce biologické ochrany lesa prostředním hnízdní podpory dutinových druhů ptáků je udržování sítě budek v optimálním stavu. Toho se dosahuje jejich pravidelnou kontrolou a čištěním. Pěvci si staví svá hnízda každoročně, odstranění použitých hnízd (včetně přítomných parazitů) zvyšuje hnízdní komfort ptáků a jejich hnízdní úspěšnost. Při čištění budek jsou získávány informace o jejich obsazení různými živočichy a hnízdní úspěšnosti ptáků.

Obsazenost budek ptáky, hodnocena na základě počtu dokončených staveb hnízd, se v první sezóně po jejich umístění (v roce 2024) pohybovala v jednotlivých oblastech mezi 25 % a 50 %.

	instalované budky	obsazené budky	nahrazené budky
okolí v. n. Landštejn (LS Český Rudolec)	50	17 (34 %)	-
okolí v. n. Nová Říše (LS Telč)	50	25 (50 %)	-
zdrojová oblast Heraltického vodovodu (LS Telč)	470	117 (25 %)	6 (1 %)
celkem	570	159 (28 %)	6 (1 %)

Nečekaně vysoké množství obsazených budek odráží míru dostupné kořisti – bezobratlých živočichů – na daných plochách. V budkách hnízdily především sýkory koňadry a modřinky, ve 2 případech bylo zjištěno zahnízdění krutihlavů obecných (silně ohrožený druh). V dalších budkách byly nalezeny pobytové stopy ptáků a netopýrů, hnízda blanokřídlého hmyzu (více druhů vos, vosíků, kutilek, sršní obecných) a plšíků lískových (silně ohrožený druh). Instalace hnízdních budek tedy bezesporu přispívá k podpoře biodiverzity post-kalamitních lesů Vysočiny.

Vyšší obsazenost vykazovaly budky umístěné na sloupcích oplocenek – jde ale zřejmě o sekundární vliv, odrážející skutečnost, že v oplocenkách jsou častěji vysazovány listnaté dřeviny, zatímco smrková výsadba se obvykle neoplocuje. Nízká obsazenost byla v budkách umístěných uvnitř rozsáhlých, dosud málo/čerstvě zalesněných, ploch. Zde kromě nedostatku potravy ptákům schází také důležitá chráněná a úkrytová stanoviště.

Očekáváme, že postupně s růstem nově zakládaných porostů, dojde k obsazování dalších budek uvnitř ploch. Míra obsazenosti budek bude indikátorem vývoje společenstev hmyzu a jeho predátorů na sledovaných plochách a tato práce tak přispěje k poznání vývoje lesních společenstev na Vysočině.